

KIK MÍVELIK MEG A MAGYAR FÖLDET?

A LEGUTÓBBI ÉVEKBEN sok szó esett a földről és népéről. írók és politikusok vitakoztak az agrárkérdésről és annak megoldásáról. Abban valamennyien megegyeztek, hogy a magyar parasztság nem maradhat meg tovább csödbejutott életformájában: abból ki kell emelni s lehetővé kell tenni számára a haladást, a fejlődést. Az írások és az előadások minden területet föltártak, csak egy kérdésről hallgattak, amely pedig — szerintem — az egyik legfontosabb kérdés: kik milyen feltételekkel művelik meg a magyar földet? Aki ismeri a magyar mezőgazdaság szerkezetét, az nagyon jól tudja, hogy Magyarországon kevés gépet alkalmaznak és inkább emberi és állati energiával termelnek. A falvak és a majorok határaitban cselédek, sommások, részesek és napszámosok dolgoznak.

A magyar birtokmegoszlás aránytalanságai közismertek. Mégis szükségesnek tartom, hogy birtokmegoszlásunkról rövid összesítő kimutatást közöljek, mert enélkül nem tudjuk kiértékelni a különböző munkáscsoportok teljesítményeit. Nehéz meghúzni a határvonalat, mely elválasztja azt a két nagy birtokkategóriát, amelyiket a tulajdonosa maga művel, s amelyiket másokkal műveltet meg. Nagyjából a 10—20 kat. holdas kategória a határterület. Ebbe a csoportba tartozó birtokok tulajdonosai maguk művelik a földjüket s legfeljebb kisegítőül alkalmaznak munkatorlódás idején napszámosokat, esetleg egész éven át cselédeket, legtöbbször kisbéreseket. Az alsóbb kategóriák tulajdonosai nem szorulnak kisegítő erőkre, mert kevés a földjük s inkább még ők járnak el a húsz holdnál nagyobb parasztságokba és uradalmakba, a mások földjére dolgozni, hogy felesleges munkaerejüket ott értékesítsék. Birtokmegoszlásunk sok furcsasága között legfurcsább az, hogy életképtelen kisgazdaságokból járnak a nagyobb gazdaságokba dolgozni az emberek. A törpebirtokoknál kivétel nélkül ez a helyzet: a gazdasági cselédeknél ugyancsak, mert hiszen kapnak szegődményföldet, állataikat külön pásztorok őrzik, s valósággal kis gazdaságokat alkotnak a nagy gazdaságokban, az uradalmakban.

Az ország ismételt megnagyobbodása és a háborús eltolódás a statisztikai szolgálatot nehéz feladat elé állította. Így csak a trianoni terület békeadatait használhatjuk, s ezekből is az 1930. évi népszámlálás és az 1935. évi üzemi felvétel adatait. Az összes gazdaságok területe nagyságcsoportok és művelési ágak szerint 1935 február 28-án a következő volt:

Gazdaságnagyság csoport	A gazdaságok száma							Együtt
	Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő		
ezer katasztrális holdban								
0—1 kat. holdig szántó nélkül	330.178	—	37	4	19	3	2	83
0—1 kat. holdig szántóval	227.912	89	6	3	7	1	1	115
1—5 kat. holdig szántó nélkül	27.438	—	8	9	22	4	4	52
1—5 kat. holdig szántóval	456.992	930	38	70	72	15	12	1173
5—10 kat. holdig.....	198.645	1137	29	119	62	27	24	1433
10—20 „ „	160.339	1819	34	192	67	56	46	2267
20—50 „ „	86.464	1997	25	204	53	117	68	2548
50—100 „ „	16.327	740	7	88	16	122	49	1102
100—200 „ „	5.866	416	5	56	10	164	70	812
200—500 „ „	3.878	535	7	69	9	306	165	1208
500—1000 „ „	1.612	552	6	63	7	258	159	1133
1000 kat. holdon felül ...	1.517	1548	17	227	11	628	1322	4107
Összesen	1,517.168	9763	219	1104	355	1701	1922	16.033

A trianoni ország mezőgazdasági termelésének kézimunkaszükséglete elég nagy. Ez érthető, mert — mint már említettem — főleg emberi energiával termelünk, s csak a nagybirtokokon található korszerű gépek, de még ott is az emberi munkának van a legnagyobb része a termelésben. Legtöbb munka a szántóföldön adódik. Főbb mezőgazdasági növényeink munkaszükséglete az 1935—39. évek átlagában a következő:

Termény	Vetésterület		A megműveléshez szükséges munka			
	kat. hold	%	holdanként	összesen	%	
			férfi napszám b a n			
Kukorica	2,086.227	24.4	22.0	45,896.994	28.4	
Szőlő	378.612	4.4	120.0	45,433.440	28.0	
Búza	2,876.845	33.7	8.5	24,453.182	15.1	
Burgonya	512.297	6.0	23.0	11,782.831	7.3	
Rozs.....	1,114.225	13.1	8.5	9,470.912	5.9	
Takarmányrépa	244.439	2.9	30.0	7,333.170	4.6	
Árpa	817.833	9.6	8.5	6,951.580	4.3	
Dohány	26.061	0.3	160.0	4,169.760	2.5	
Zab	392.333	4.6	8.5	3,334.830	2.0	
Cukorrépa	83.333	1.0	38.0	3,166.654	1.9	
Összesen	8,532.205	100.0		161,993.353	100.0	

A magyar mezőgazdaság vetésterülete a második világháborút megelőző öt átmeneti évben, tehát 1935—1939-ben, 9,688.724 kat. hold szántóföld volt. Ez 1,150.000 kat. holddal több, mint a fenti kimutatásban feltüntetett terület. Ha ezt is hozzászámítjuk, melyen főleg takarmány- és olajosnövényeket termeltek, s így kat. holdankint 16—18 munkanapot vehetünk alapul, összesen 180 millió munkanap szükséges évenként a szántóföld és szőlő megnöveléséhez. A mezőgazdasági termelés egyéb területein (erdő, rét, legelő, kert, stb.) továbbá a gazdasági udvarokban előforduló mindenfajta munkát is figyelembe véve, ennek kétszerese, vagyis 360 millió munkanap az évi szükséglet, amit a Gazdaságkutató Intézetben végzett, s egyéb számítások is igazolnak.

Most nézzük: kik szolgáltatják ezt a nagymennyiségű munkát? Bizony azok a kisparasztok, akik a saját földjüket művelik meg s azok a mezőgazdasági munkások, akik a más földjén dolgoznak. A más földjén dolgozó munkások három nagy csoportba sorolhatók: gazdasági cselédek és sommások, részesek, napszámosok.

1. A gazdasági cselédek régebben újévkor, néhány éve április elsején állnak szolgálatba s rendszerint egy évre szegődnek el, de szólításkor, vagyis akkor, amikor megkérdik tőlük, hogy akarnak-e maradni, visszamaradnak és csak azok távoznak, akiket nem tart vissza az intéző, a pusztagazda, vagy a birtokos. A cselédség az egyetlen munkáscsoport, amelyik állandóan, egész éven át az uradalmakban, a gazdaságokban dolgozik, s a bérét terményben kapja. Nagy általánosságban 14—18 mázsa gabona a járandóság — a kommenció — vidékenként változó összetételben. Egyharmada búza, egyharmada rozs és egy harmada árpa; ahol e gabonafajták egyikét vagy másikat nem termelik, ott búzából, vagy rozsból a szokásos mennyiség kétszeresét kapják; az árpa változatlan. A kommenciónak a gabonajárandóság a törzse, ehhez kapnak még a cselédek fát, esetleg sót, nagyon ritkán szalonnát, mindenkor pénzt (évi 40—100 pengőt); sok helyen tehéntartásuk van, másutt tejjárandóság (1—2 liter naponta), ezenkívül 30—40 baromfit és egy anyakocát a szaporulatával mindenütt tarthatnak s használatra kapnak még egy hold kukoricaföldet és 2—300 négyszögöl veteményföldet. A cselédek a lovak, ökrök, tehének stb. mellé vannak beosztva, mint kocsisok, béresek, tehenesek stb. Ez a munkáscsoport végzi el a mezőgazdasági munkák dandárját.

Az alábbi kimutatás a különféle birtokkategóriákban alkalmazott állandó munkaerőket ismerteti. Idevesszük a gazdatisztekét is, mint akik a cselédek irányítói és parancsolói és idesoroljuk a szegődményes iparosokat is, mert ők is terményjárandóságot kapnak, s napkeltétől napnyugtáig dolgoznak. Valamivel jobb a fizetésük, mint a cselédeké. Az 1935. évi üzemsziszatika-felvétel a következő állandóan alkalmazott munkaerőket találta az egyes birtokokon:

Birtokkategória	Tisztviselők		Cselédek		Egyéb és szegődményes iparosok	
	férfi,	nő	férfi,	nő	férfi,	nő
0—1 kat. holdig szántó nélkül	—	—	446	45	795	217
0—1 kat. holdig szántóval...	—	—	227	11	178	34
1—5 kat. holdig szántó nélkül	—	—	591	32	581	72
1—5 kat. holdig szántóval...	—	—	1.878	84	888	128
5—10 kat. holdig	—	—	4.582	126	1.230	162
10—20 „ „ „ „	—	—	14.219	300	1.668	215
20—50 „ „ „ „	—	—	32.575	633	3.089	330
50—100 „ „ „ „	21	—	17.910	464	1.805	185
100—200 „ „ „ „	128	2	12.843	244	1.353	131
200—500 „ „ „ „	504	32	22.123	277	2.892	215
500—1000 „ „ „ „	710	52	24.921	383	3.296	200
1000 kat. holdon felül	2786	205	72.369	980	12.793	511
Összesen	4149	291	204.684	3579	30.568	2400

A gazdasági tisztviselők helyzetével itt nem foglalkozhatunk, csak annyit jegyezzünk meg róluk, hogy alkalmaztatásuk a nagybirtokokra szorítkozik s bánásmódjuktól függ tízezer és százezer cseléd sorsa és embersege. Gazdasági cselédek minden kategóriában találhatóak. Az Öt holdon aluli gazdaságoknál az „egyéb és szegődményes iparosok“-kal együtt a kertészetek, s a szőlőbirtokok állandó alkalmazottai ők. Az 5—50 kat. holdas kategóriában együtt dolgoznak a tulajdonosokkal. E kategóriában az 1930. évi népszámlálás szerint 653484 kereső volt, akik közül nagyon sokan napszámba, vagy aratni, csépelni eljártak a nagyobb gazdaságokba, a többség azonban a cselédekkel együtt a kereken 5 millió kat. holdnyi szántót elég könnyen megmunkálhatta, ötven holdon felül a tulajdonos már nem dolgozik: fizetett alkalmazottakkal művelteti a földjét. Az 50—100 kat. holdas birtokokon 32.575 férficseléd volt 1935-ben. A nőket s az „egyéb és iparosok“-at nem számíthatjuk, mert azok a háztartási, vagy az udvari és műhelybeli munkákat végezték. Ez a 32.575 férficseléd 740.000 kat. hold szántót mivel meg: egyre-egyre 23 kat. hold jut. E kategóriában a népszámlálás 21.071 keresőt említ, akik nyilván a tulajdonosok és segítő fiaik voltak s a gazdatisztekét helyettesítették, a munkára ügyeltek fel; esetleg ide sorolható az a néhány száz bérlő is, akik kénytelenek dolgozni, mert csak alkalmazottakkal nem boldogulnak. A 100—200 kat. holdas kisközépbirtokok 416.000 kat. hold szántóját 12.843 férficseléd gondozza: itt már sokkal rosszabb a helyzet, mert egy cseléd 34 kat. holddal birkózik. A 200—500 kat. holdas középbirtokokon 24 kat. hold jut egy férficselédre, az 500—1000 kat. holdas nagyközépbirtokokon legjobb az arány: minden 22 kat. holdra kerül egy férficseléd. Az 1000 holdon felüli nagybirtokoknál ugyancsak 22 kat. holdat mivel meg egy-egy ember. Nem elég azonban csak a szántót figyelembe venni, mm jóllehet a cselédek hordják ki a trágyát, szántják, hengerük, fogsolják meg, vetik, boronálják be a földet s a betakarítás munkája is az ő feladatuk, a gazdaság egyéb ágában is akad dolguk. A réteket és legelőket is trágyázzák, gondozzák, a szénát be kell hordani, a legelőn az állatokat gondozni kell, télen az erdőn fát vágni, vagy a fát a majorba, az állomásra fuva-

rozni; ez mind mind a cselédek dolga: nyugodtan számolhatjuk tehát az összes területet, s így az ötven holdon felüli birtokkategóriákban átlagosan egy-egy férficselédre 55 kat. hold jut. Ezt az eredményt módosíthatja a bérletek és a terméketlen területek — a trianoni országban egymillió hold — levonása, mert a bérletek egy része kisemberek kezén van, a terméketlen területeket meg nem művelik: mindezeket figyelembe véve, az ötven holdon felüli birtokokon a szántóföld minden 24 holdjára, az egész terület beszámításával pedig ennek legalább a kétszeresére jut egy-egy gazdasági cseléd. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület reprezentációs adatgyűjtése szerint egy-egy cseléd eltartása, illetve fizetése a nagybirtokokon 4 kat. holdból fedezhető...

A gazdasági cselédeken kívül a tavaszi, nyári és őszi hónapokban, amikor sok a munka, sommásokat, más néven hónaposokat alkalmaznak. A sommásokat a száz holdon felüli gazdaságok szerződtetik. Nagy általánosságban egy hónapra 20—30 kg kenyér-, 5—10 kg főzőlisztet, 15—20 kg burgonyát, 4 kg szalonnát, 1—2 kg zsírt, 2—4 1 $\frac{3}{4}$ húst, 2—5 kg főzeléket (babot, borsót, lencsét), 0.5—1 kg sót, 0.5—1 liter ecetet és némi fűszerpénzt kaptak a békeévekben. A háború hatására a kommenció megváltozott: most a nehéztestimunkások fejadagját kapják. Fizetésük az élelem mellett: az I. osztályú hónaposé (az a férfi, aki a 19. évét betöltötte, s nehéz testi munkára: kaszálásra, zsákolásra, stb. alkalmas) 200—220 kg búza és 10 pengő; II. osztályú hónaposé (teljes munkabírású nő 17—55, teljes munkabírású férfi 16—19 év között, s nehéz testi munkára alkalmatlan 19 éven felüli férfi) 160—180 kg búza és 8 pengő; III. osztályú hónaposé (a 16 éven aluli férfi, a 17 éven aluli nő, s a 60 éven felüli férfi, az 55. éven felüli nő) 120—140 kg búza és 6 pengő. A búzából ma csak annyit kapnak kézhez, amennyit a közellátási rendelet megenged, a többi napi áron megváltja a foglalkoztató gazdaság, vagy uradalom és a pénzt a szezon végén kifizeti nekik. A sommások száma és foglalkoztatottsága 1940-ben a Felvidékkel és Kárpátjával együtt a következő volt:

Megnevezés	I—60	61—120 n a p i g	121—180	180-nál több
I. oszt. hónapos	2.432	1.756	12.752	1.815
II. „ „	13.610	2.272	14.238	1.721
III. „ „	268	153	327	52
Összesen	16.310	4.181	27.317	3.588

Az 51.396 főnyi sommások egyharmada csak két hónapig tartózkodik a birtokon, félévénél tovább még egytizede sem. A többség a II. és III. osztályú munkásokból kerül ki.

2. A részesek a napszámosokkal együtt csak alkalmi látogatásokra mennek a nagygazdaságokba. Az aratást és a cséplést vállalják, s ennek ellenéből még kukoricát és répát is kapnak harmados-hatodos művelésre. A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal ezemyolcszáznegyven aratási szerződést vizsgált felül, s ezekből megállapította, hogy egy aratópárra, mely egy kaszából és egy marokszedőből áll, átlagosan 10 kat. hold aratási terület jut és az aratás 14 napig tart. Az 50 kat. holdon felüli birtokok szántójának hatvan százaléka gabonával van bevetve: a trianoni terület nagybirtokain (ötven holdtól felfelé) 2 4 millió kat. hold aratási terület számíthatunk, melyen 240.000 aratópár vágja le a búzát, a rozst, az árpát és a zabot, ötven holdon alul a tulajdonosok maguk is aratnak, bár aratót is fogadnak. A cséplést is rendszerint a bandákba szerveződött aratók végzik el, s nem tart tovább négy hétnél. A trianoni területen 18.000 cséplőgé van,

egy cséplőgép kiszolgálásához huszonnégy személy kell: ez összesen 432.000 ember. Az egész termést kis- és nagybirtokokon ők csépelik. Az aratók tized-tizenegyed részt kapnak (kat. holdanként mindenképpen 80—100 kg búzát: ezt mint biztosítékot kötik ki), a cséplők 3—4%-ot az elcsépeelt gabonából. A nyári 2—6 hét alatt keresik meg az egész évi kenyérgabonájukat, ami tisztán 10—12 mázsánál nem több.

3. A napszámások ideje tavasszal, április elejétől az aratásig, mintegy 10 hét s ősszel szeptember, október, novemberben ugyancsak ennyi. Persze nem egyfolytában, mert a mezőgazdasági termelés szezonjellege és az időjárás többször „pihenőt” enged. Napszámómunka 20 hétnél tovább nem adódik, ha van, akkor is elvéte, kevés napon. Az OMGE az ország minden részéből feldolgozott adatokból bizonyítja, hogy a nagybirtokon a munkabérek költségei 53-1%-a a szegődményesekre, 9'5%-a a részes munkásokra, 10.9%-a a napszámásokra, 9.1%-a a sommásokra és 17.4%-a a szakmányosokra jutott. A nagybirtokokon alkalmazott munkások hetvenkét százaléka terményben kapja a járandóságát s csak huszonnyolc százalékat fizetik készpénzzel. 1941-ben a hivatalosan megállapított napszámabérek országos átlagban az egyes kategóriáknál így alakultak:

Hónap	III. osztályú munkásé pengőben		
	I.	II.	III.
Január.....	2.02	1.52	1.14
Február.....	2.04	1.58	1.21
Március.....	2.41	1.83	1.37
Április.....	2.60	1.93	1.49
Május.....	2.98	2.30	1.71
Június.....	3.23	2.93	1.81
Július.....	3.45	2.63	1.96
Augusztus.....	3.33	2.52	1.82
Szeptember.....	2.80	2.15	1.59
Október.....	2.61	2.00	1.48
November.....	2.34	1.64	1.23
December.....	2.06	1.55	1.15
Évi átlag.....	2.65	1.90	1.50

Az évi 360 millió munkanapszükségletből a 260.000 főnyi gazdasági cseléd és sommásréteg kereken 80 milliónyit szolgáltat, a 600.000 főnyi részes és napszámostábor — évi 200 munkanapot számítva — pedig 120 milliót. Vagyis a más földjén dolgozók adják a legtöbb munkanapot: 200 milliót. A kisparasztok 160 millió munkanappal járulnak a mezőgazdasági termeléshez. Megállapíthatjuk tehát, hogy a mezőgazdasági munkások rengeteget dolgoznak.

KOVÁCS IMRE